

ELŐSZÓ

A József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán több évtizede folyik a magyar alkotmány továbbfejlesztésére irányuló tudományos kutatás. Az Alkotmányjogi (korábban: Államjogi) Tanszék keretében a korábbiakban inkább összehasonlító alkotmányjogi tanulmányok és forráskiadványok készültek; a tanszék munkatársaitól a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában kiadásra kerülhettek a Szovjetunió alkotmányai, a népi demokráciák alkotmányai, a nyugat-európai országok alkotmányai, valamint Nyugat-Európa legújabb alkotmányai.¹ A rendszerváltást követően, az új politikai, társadalmi környezetben szükségessé vált az újabb magyar és közép- és kelet-európai alkotmányfejlődés áttekintése, különös tekintettel arra a tényre, hogy az elmúlt években hazánkban és a környező államokban alkotmányozási hullám ment végbe. Egyes országokban új alkotmányokat fogadtak el, másokban a korábbiakat olyan jelentős mértékben módosították, hogy azok tartalmukban már szintén új alkotmányoknak tekinthetők. A jogtudomány mindezidáig átfogó módon nem értékelte e nagy jelentőségű társadalmi és alkotmányos változások jogági összefüggéseit, így azt sem, hogy egy új államszervezeti felépítés, az egyén jogainak kibővülése miként tükröződik vissza az egyes jogágakban.

A rendszerváltás a jogtudomány, a közjog és a magánjog megújulását egyaránt lehetővé tette; a korábbiakban formális jogintézmények tartalmilag valóságossá váltak kaptak. Az állam paternalista szerepének megszüntetésével, az egypártrendszer felszámolásával az egyes jogágak felszabadultak a politikai nyomás alól; a jogtudomány eredményei szabadon közzétehetőek; a 20. század végén sajátos jogi reneszánszról beszélhetünk Közép- és Kelet-Európában.

A József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Tudományos Bizottsága hűen hagyományaihoz akként határozott, hogy *tanulmánykötetet* szentel az alkotmány új kérdéseinek, különös tekintettel az egyes jogágak és az alkotmány összefüggéseire, és ezzel igyekszik szakmai segítséget nyújtani az alkotmányozással foglalkozóknak. Az elkészült tanulmányok, noha elismerik az alkotmány politikai funkcióját is, elsősorban *jogtudományi szempontokból* kívánják elemezni az alaptörvényt; csupán ebből az aspektusból kívánnak véleményt nyilvánítani meglévő alkotmányunkról, és tesznek *de lege ferenda* javaslatokat. Tanulmánykötetünk *első része* a kar oktatói által írt tanulmányokat tartalmazza.

¹ *Az októberi dekrétumok és az első szovjet alkotmány* (Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: dr. Kovács István, a dokumentumokat fordította és a jegyzeteket írta: dr. Tóth Károly.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó (a továbbiakban:KJK), Budapest, 1980., 271 p.; *A Szovjetunió szövetségi alkotmányai* (Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: dr. Kovács István, a dokumentumokat fordította és a jegyzeteket írta: dr. Tóth Károly.), KJK, Bp., 1982., 502 p.; *Az európai népi demokráciák alkotmányai* (Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: dr. Kovács István, a dokumentumokat fordította és a jegyzeteket írta: dr. Tóth Károly.), KJK, Bp., 1983., 406 p.; *Nyugat-Európa alkotmányai* (Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: dr. Kovács István, a dokumentumokat lektorálta: dr. Tóth Károly.), KJK, Bp., 1988., 468 p.; *Nyugat-Európa legújabb alkotmányai* (Szerkesztették: dr. Kovács István és dr. Tóth Károly.), KJK, Bp., 1990., 447 p.

1995. június 15–17-én a József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Alkotmányjogi Tanszéke, valamint Politológiai Tanszéke a Károli Gáspár Református Egyetemmel együttműködve nemzetközi alkotmányjogi konferenciát rendezett Kecskeméten *Rendszerváltás és alkotmányozás Közép- és Kelet-Európában* címmel. A jelen kötet szerkesztői attól a meggyőződéstől vezettetve, hogy Magyarország sorsa a környező országok sorsától is jelentősen függ, úgy döntöttek, hogy e nemzetközi konferenciára készített – egyébként külön kötetben is közreadott² – nemzeti referátumok közül a fontosabbakat e kötet *második részében* magyarul is közzéteszik.

Tanulmánykötetünkkel egykori professzorunkra, az Alkotmányjogi Tanszék valamikori (1947–1950) vezetőjére, *dr. Szabó József* egyetemi tanárra (1909–1992) is emlékezünk. Ő szakmai tekintélyével a kar és az egész egyetem egyik meghatározó egyénisége volt, egyetemi pályafutása azonban politikai okokból fiatalon megszakadt. A sokszor meghurcolt, de meg nem törtetett Szabó professzor 70. születésnapjára emlékkönyv sem készülhetett. Ezért kívánunk e tanulmánykötettel – amelynek valamennyi gondolatát bizonyosan nem tenné magáévá – emléke előtt is tisztelegni.

Szegeden, 1995. decemberében

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

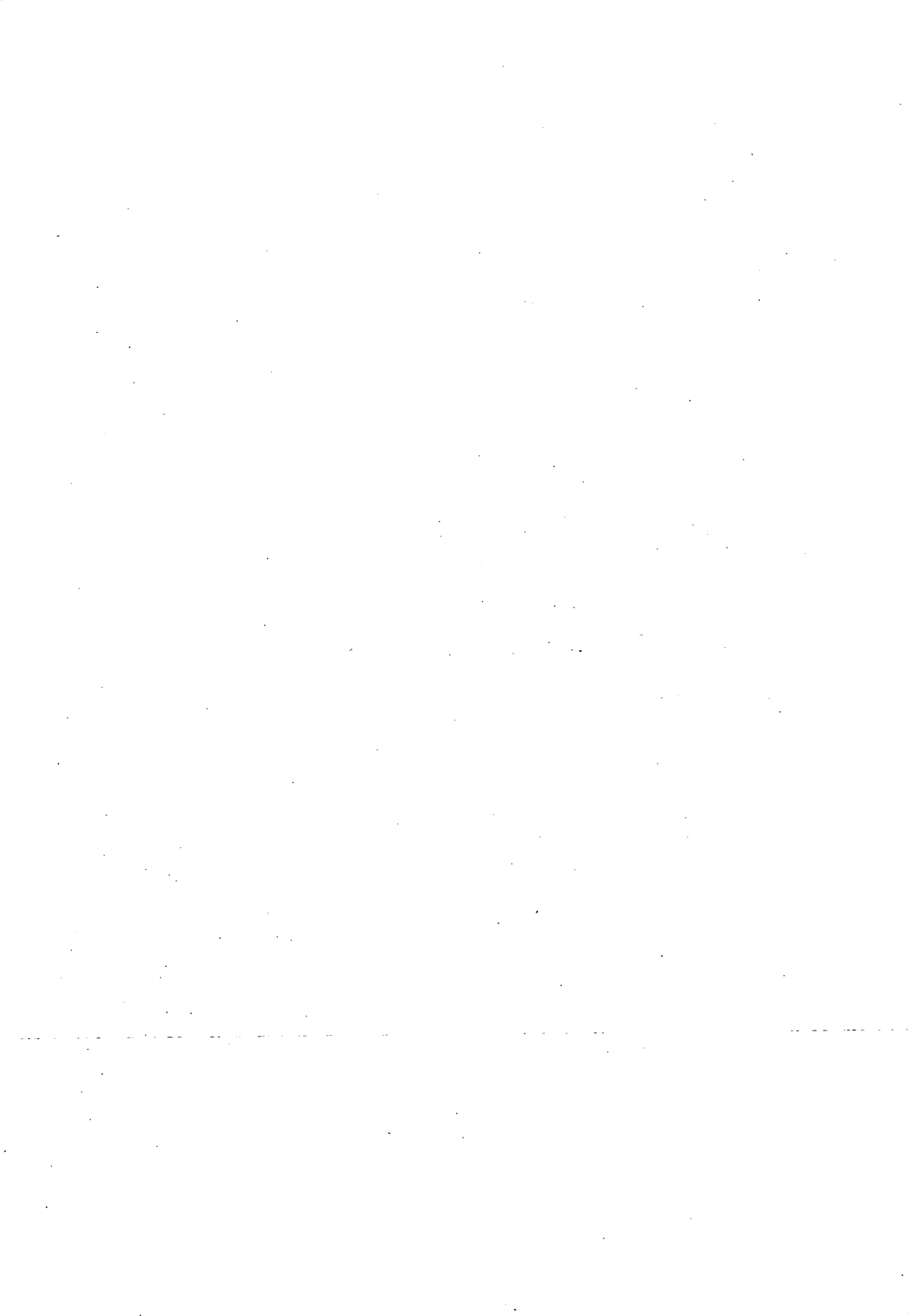
tanszékvezető egyetemi docens
(Alkotmányjogi Tanszék)

² *System transformation and constitutional developments in Central and Eastern Europe/Changement de régime politique et le développement de la constitution en Europe Centrale et Orientale. International Conference/Conférence internationale. Hungary/Hongrie, Kecskemét, June 15-17, 1995. (Edited by Károly Tóth). Published by Károli Gáspár Reformed University Kecskemét and József Attila University Faculty of Law Szeged, Kecskemét–Szeged 1995. – A jelen Acta-kötetben magyarul is megjelent tanulmányok e kötetbeli, eredeti címét tartalomjegyzékünkbe is fölvtettük.*

Első rész

**Az alkotmányozás elvi, történeti, tételes és összehasonlító
jogi problémái**

(A Kar munkatársainak tanulmányai)

Az alkotmány és a polgári jog

Az alkotmány és a polgári jog cím egyértelműen utal arra, hogy a jelen tanulmány az alkotmány és polgári jog kapcsolatát igyekszik – legalább is meghatározott aspektusból – vizsgálni.

Az alkotmány és a polgári jog kapcsolatában alapvetően két kérdést szeretnénk körüljárni és a lehetőségek függvényében részletezni.

A témával kapcsolatos első kérdés az, hogy az alkotmány ebben az összefüggésben mit szabályozzon. A második kérdés pedig az, hogy hogyan milyen részletességgel, milyen mélységig kell az alkotmányban ezeket a kérdéseket szabályozni.

A mit kérdésre akkor tudunk válaszolni, ha körüljárjuk azt a joganyagot, amit a polgári jog szabályoz és azt vizsgáljuk, hogy ebből mi az amit valamilyen formában meg kell jeleníteni az alkotmányban. Már itt utalni szeretnénk arra a körülményre; tudatában vagyunk annak hogy az alkotmány nem lehet túlzottan részletező, alapvetően nem konkrét rendelkezéseket; hanem elvi jogtételeket kell hogy tartalmazzon.

Miután a polgári jog alapvetően vagyoni jogot és személyiségi jogot szabályoz, eléggé kézenfekvő az a megállapítás, hogy az alkotmányban is valamilyen formában meg kell jelennie a vagyoni jogoknak és a személyiségi jogoknak egyaránt.

A polgári jog és az alkotmány illetve az alkotmányjog szoros kapcsolatát nagyon plasztikusan mutatja be Harmathy Attila professzor A Polgári Törvénykönyv reformjáról c. tanulmányában.¹ Csak egyet lehet vele érteni abban, hogy az alkotmányjogi tételek kialakításánál kellő mértékben figyelembe kell venni a polgári jog anyagát és nem szabad figyelmen kívül hagyni az alkotmányjogi szempontok érvényesítésénél a polgári jogi kodifikáció sajátos követelményeit sem.²

Miután az Igazságügyi Minisztérium viszonylag széles körben publikussá tette az új alkotmánnyal kapcsolatos koncepcióját, téziseit,³ tulajdonképpen adott a lehetőség annak megvizsgálására, hogy a polgári jog szempontjából fontos jogtételeket a kodifikáció mennyiben kívánja tükröztetni az alkotmányban.⁴

¹ Harmathy Attila: A Polgári Törvénykönyv reformjáról. Bp. kézirat 11. p.

² Harmathy Attila im. 3. p.

³ Ld. KÓDEXPRESS Kodifikációs hetilap 1995. 168. sz. melléklete. (A továbbiakban: Koncepció).

⁴ Itt most nem foglalkozunk azzal a kérdéssel, ami széles körben irodalmi vita tárgya is, nevezetesen, hogy új alkotmányra van-e szükség, vagy pedig a jelenlegit kell megfelelő formában módosítani. Ennek a kérdésnek az eldöntése lényegében független a jelen tanulmány célkitűzésétől, mert mondandónk egyaránt érvényes az új alkotmányra is és arra az esetre is ha nem új alkotmány lenne, hanem csak a jelenlegit módosítanánk.

Mint arra már korábban utaltunk, a polgári jog területéről alapvetően két kérdéskör az, amelynek – legalább is véleményünk szerint – feltétlenül meg kell jelenni az alkotmányban. Ez a két terület pedig a tulajdonjog és a személyiségi jogok.

Ami a közzétett koncepciót illeti, a tulajdonjoggal kapcsolatos rendelkezései illetve tételei igen csak szűkszavúak.

A koncepció tulajdonnal kapcsolatos kérdést kifejezetten két helyen említ. Az egyik az alkotmány általános rendelkezései között, amikor kimondja, hogy Magyarország gazdasága piacgazdaság, amelyben érvényesül a tulajdoni formák egyenlősége és a vállalkozás szabadsága. A másik pedig, az alapvető jogok között a tulajdon, az öröklés, a kereskedelem szabadságának a kimondásakor.

Ugyanakkor – legalább is a koncepció szerint – nincsen szó az egyes tulajdoni formákról, és nincsen szó a tulajdon kifejezett védelméről és szabadságáról sem. Önmagában ugyanis a deklaráció nem látszik elégséges biztosítéknak, szükséges lenne legalább is olyan alapvető rendelkezések felvételére, amelyek biztosítják is azt, hogy a deklarációban foglalt elvek megvalósulhassanak.

A tulajdonhoz való jog természetszerűleg magába foglalja a tulajdonjog átruházhatóságához való jogot is. A tulajdonjog átruházása köréből azonban a koncepció csak az öröklés lehetőségét említi és nem tartalmaz olyan elvi tételt, amely a tulajdonnal való szabad rendelkezést élők között garantálná, holott erre éppen a nem régmúlt kedvezőtlen tapasztalataiból kiindulva, úgy vélem, szükség lenne.

Az alkotmány csak elvi tételeket tartalmaz és a különálló részletszabályok azok, amelyek ezeket az elvi tételeket részletezik, mintegy kifejtik. Ugyanakkor valahol meg kellene kísérelni meghúzni azt a vonalat, amin túl ezek az egyéb szabályok – mégha ezek különálló törvényi formában is jelennek meg – nem mehetnek.

A fenti állítást támasztja alá, hogy a tulajdon szabadsága jelentheti azt, hogy mindenki szabadon és korlátozástól mentesen szerezhet és tarthat tulajdont. Ezt a folyamatot azonban több szinten lehet korlátozni, nehezíteni. A probléma lényege nem is annyira abban rejlik, hogy ezek a korlátozó rendelkezések alkotmányosak-e vagy nem, hanem sokkal inkább abban, hogy hol húzódik ezeknek a rendelkezéseknek az a mértéke, amíg a korlátozás alkotmányosnak mondható és honnan milyen szinttől mondható az alkotmányellenesnek.

Ezzel kapcsolatban két területre szeretnék utalni.

Az egyik: jogszabályban meghatározott vagyontárgyak tulajdonának a megszerzésekor az állam javára fizetendő illeték kérdése.

El kell fogadni azt, hogy az állam a működéséhez szükséges vagyon előteremtésének az érdekében adókat és illetéket vet ki. Megfontolandónak vélném azonban azt, hogy ezeknek a felső határát, valahol és valamilyen formában meg kellene határozni, mert jelenleg is az a helyzet, hogy ha és amennyiben az állami költségvetési bevétel alacsony, akkor a tulajdonszerzés bizonyos formáinál közvetlenül vagy közvetve emelik az illetékeket.⁵ A jelenlegi gyakorlat is ezt mutatja. Az infláció

⁵ Elegendő ehelyütt arra a törvényjavaslatra utalni, amely az okirati illetéket kívánja bevezetni. Ez a tervezett rendelkezés az ingatlanátruházás folyamatába épít bele olyan "feket", ami a kisértékű ingatlanok - elsősorban rosszminőségű termőföld - forgalmát lényegesen korlátozza. Ugyanis a jelenlegi szabályok kötelező ügyvédi ellenjegyzést írnak elő, tehát kötelező fizetni ügyvédi munkadíjat. Továbbá fizetni kell okirati illetéket egyszer magára az adásvételi szerződésre, egyszer az ügyvéd részére adott meghatalmazásra, valamint a tulajdonjog bejegyzésért fizetendő illetéket és az ingatlan értéke után fizetendő illetéket, amelynek a %-os mértékét rendszeresen emelik. Ha figyelembe vesszük, hogy fél hektár ilyen termőföld értéke 5–6.000 Ft, akkor a tulajdonjog átruházásával kapcsolatos költség nagyobb, mint magának a dolognak értéke.

növekedésével az azonos mértékű illetékkulcsok gyakorlatilag biztosítják az illetékek követését az inflációval, mert azok mindig a vételárhoz igazodnak, azok pedig az infláció mellett állandóan emelkednek. E mellett azonban az illetékkulcsokat is viszonylag rendszerességgel emelik. Még szembetűnőbb ez az öröklési illetékek állandó magas szinten tartása és emelése tekintetében. A közvetlen egyenesági rokonságon kívüli öröklés esetében az érték több mint egyötödének az elvonása – úgy gondolom – már túl lép azon a körön amikor még az állam elvonó jogköre alkotmányosnak mondható.

Ezen a területen még az egyes tulajdoni formák közötti egyenjogúság sem érvényesül maradéktalanul. ezért joggal felvethető az a kérdés, hogy a tulajdonmozgás ilyen megadóztatása alkotmányos-e vagy nem, továbbá, hogy alkotmányos-e az, hogy az állam az egyes tulajdoni formákat privilegizált helyzetbe hoz. Azzal ugyanis, hogy meghatározott szervek és szervezetek mentesek az illetékfizetési kötelezettség alól, ezáltal kedvezményeket élveznek a piac többi résztvevőjével szemben.⁶ Fennáll ez a kedvezményezett helyzet akkor is, ha ezek a kivételek valamilyen szociális vagy egyéb szempont szerint " legalább is indokolhatóak".

Mindezek mellett tulajdon egyes tárgyai közötti sincs egyenjogúság. A vagyonszerzés ugyanis csak elsősorban ingatlannál és a gépkocsinál illetve egyes vagyoni értékű jogoknál illetékköteles, más esetekben pedig nincs ilyen kötelezettség.

Hasonló, tulajdonképpen a tulajdon használatát korlátozó intézkedés, amikor a gépjárművek üzemanyagát terhelik meg olyan adókkal, ami végső soron a használatot korlátozza.⁷

Mindezek a távolról sem kimerítő jellegű példák számomra elsősorban a mérték kérdését vetik fel még akkor is, ha sok esetben az adó illetve az illeték kivetésnek a jogalapja is vitatható. Ezek olyan mértékű "kisérő terhei" a tulajdonos-változásnak illetve a tulajdon megszerzésének, ami számomra megkérdőjelezi a koncepcióban megfogalmazott tulajdon szabadsága érvényesülésének az elvét.

A tulajdon szabadságának másik korlátjaként értékelhető napjainkban mind többet emlegetett úgynevezett vagyonadó.

Megint az előzőhöz hasonló jellegű problémával állunk szemben. Ha az alkotmány garantálja a tulajdon szabadságát, akkor az állam a tulajdon pusztá léte alapján jogosult-e adót kivetni és ennek hol van a határa.⁸

Hangsúlyozandó, hogy az úgynevezett vagyonadó a vagyon pusztá léte alapján kerül kivetésre és az állam ezért semmilyen egyéb szolgáltatást nem nyújt. Szemben pl. a gépjármű adóval, ahol legalább is formálisan ellentételként az állam biztosítja a gépjármű üzemeltetésének meghatározott feltételeit illetve annak káros hatását igyekszik megszüntetni.

⁶ A jelenleg hatályos 1990. évi XCIII. tv. (Illetéktörvény) 5.§-a szerint teljes személyes illetékmentességben részesül: a) a Magyar Állam; b) a helyi önkormányzat; c) a költségvetési szerv, valamint az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság; d) a társadalmi szervezet, a köztestület és a közhasznú társaság; e) az egyház, egyházak szövetsége, egyházi intézmény; f) az alapítvány, ideértve a közalapítványt is; g) a vízgazdálkodási társulat; h) a nyugdíjbiztosítási és az egészségbiztosítási önkormányzat.

⁷ Azzal, hogy az üzemanyagárba a valóságos ár többszörösét kitevő különböző adókat építenek be, visszatartják a tulajdonost attól, hogy a tulajdonát használja. Itt is nem az adó ténye, hanem a mértéke az, ami kérdéses.

⁸ Ha valaki valamilyen vagyontárgyat vásárol, azt általában az adózott jövedelméből teszi. Ezen túlmenően a beszerzett vagyontárgyat ÁFA és fogyasztási adó is terhel. Ezek után a vagyon pusztá léte alapján adót kivetni úgy, hogy sem az adó mértéke, sem pedig annak gyakorisága nem meghatározott, aligha mondható helyesnek.

Valahol idetartozónak tartanám annak alkotmányos rögzítését, hogy az államhatalom adóketési jogának milyen korlátai vannak. Itt kellene rendelkezni, hogy egy azon dolog megszerzése és birtokba tartása külön-külön adóztatható-e, továbbá ha egyszeregy vagyontárgyat megadóztattak, akkor további adóztatásnak egyáltalán van e helye és ha igen akkor mikor, vagyis milyen gyakorisággal lehet ezeket az adókat ketetni.

Az úgynevezett vagyoadó számos egyéb kérdést is felvet, itt azonban most csak a tulajdonjog oldaláról vizsgáljuk a kérdést.

E tekintetben a részleteket illetően alapvető aggály, hogy nem minden tulajdoni tárgyra, hanem csak azokra vonatkozna, amelyek az állam által többé kevésbé ellenőrizhető. Ha tehát valaki jelentős vagyont halmoz fel, de nem olyan dologba fekteti a pénzét, ami az államhatalom számára könnyen ellenőrizhető, akkor őt ilyen adóketési kötelezettség nem terheli.

Sajnálatos, hogy a Koncepció mindezeokról egy szót sem említ. Úgy gondoljuk, hogy a tulajdonjog szabályozása illetve tervezett szabályozása eléggé hézagos, több olyan kérdéstről nem tesz említést, amiről indokolt volna rendelkezni.

Bihari Ottó részletesen bemutatja,⁹ hogy az egyes történelmi időkben hogyan változott a tulajdon szabályozásának a koncepciója. Kétségtelenül lehet találni példákat arra, hogy a tulajdonjogi kérdéseket tulajdonképpen nem vagy csak alig szabályozzák, ennek ellenére úgy vélem, hogy akkor amikor a tulajdont több oldalról éri illetve érheti támadás az állam részéről, akkor éppen a tulajdon védelem indokol részletesebb szabályozást.

Jelenleg az egyes jogszabályok alkotmányosságának vizsgálatakor többször olyan indokolással lehet találkozni, hogy "alkotmányos elv az, hogy ..." Nem tartjuk túlzottan szerencsésnek, ha az alkotmány csak elveket rögzít, mert az elvek tartalmának a meghatározása, még akkor is sokszor szubjektív – netán esetleg hatalomfüggő – ha az értelmezés objektív tényekre, rendelkezésekre hivatkozik.

A jelen tanulmánynak nem célja annak vizsgálata és elemzése, hogy az alkotmány normaszövege milyen mélységig tárgyalja az egyes intézményeket, mégis szükségesnek tartjuk annak e helyütt történő rögzítését, hogy nem tudunk azonosulni azzal a koncepcióval, amely a tulajdonnal összefüggésben csupán elveket rögzít. A legalapvetőbb szabályok alkotmányos rögzítésére feltétlenül szükség van. Ilyen alapvető szabálynak véljük annak rögzítését, hogy egyéb törvények esetleg alacsonyabb szintű jogszabályok a tulajdon milyen és milyen mértékű korlátozását rendelkezik el.

Végstrő soron ez a szabályozási koncepció adna megfelelő garanciát a tulajdon védelméhez. A koncepcióban megfogalmazott elv a deklaráció szintjén marad, mivel más jogszabályok az elv tényleges érvényesülését nagymértékben korlátozhatják, akadályozhatják.

A tulajdonnal kapcsolatban még a következő problémakört kell megemlíteni.

Mindenképpen szükségesnek látszana alkotmányi szinten is kimondani, hogy a termőföld tulajdona azonos megítélés alá esek-e az egyéb vagyontárgyak tulajdonával. Magyarul arról van szó, hogy az alkotmányban kellene rendezni azt a kérdést, hogy külföldi szerezhet-e termőföld tulajdont vagy nem. Ehhez szorosan kapcsolódik

⁹ Bihari Ottó: A tulajdonjog alkotmányjogi kifejeződésének problémái. Jogtudományi Közleány. 1982. 5. sz. 338–342. p.

lényegében ugyanez a kérdés egy tágabb kategóriával kapcsolatban, nevezetesen hogy külföldi szerezhet-e Magyarországon ingatlan tulajdonjogot.

A jelenlegi szabályok igen ellentmondásosak.

A fő szabály az, hogy külföldi ingatlan tulajdonjogát csak engedéllyel szerezheti meg.

A Gazdasági társaságokról rendelkező 1988 évi VI. törvény (a továbbiakban: Gt.) 1. § (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy "A gazdasági társaságok saját cégnevük alatt jogokat szerezhhetnek és kötelezettségeket vállalhatnak, így különösen tulajdont szerezhhetnek, szerződést köthetnek, pert indíthatnak és perelhetők". Ez a törvényi rendelkezés semmilyen különbséget nem tesz a tekintetben, hogy a gazdasági társaságnak kik a tagjai (belföldiek és külföldiek vagy ezek kombinációi). Ugyanezen törvény 4. §-a pedig a külföldiek számára ugyanolyan jogokat biztosít mint a belföldiek számára és a 9. § (3) bekezdése csak a külföldiek számára biztosítható egyéb kedvezményeket és sajátos gazdasági feltételek szabályozását utalja külön törvényre.

Véleményem szerint a fenti rendelkezésekből egyértelműen az következik, hogy a gazdasági társaságok ingatlanszerzési képessége korlátozva nincsen.

Ha azonban megnézzük a a külföldiek magyarországi befektetéseiről rendelkező 1988. évi XXIV. törvény 19. § a) pontját, ott azt találjuk, hogy "a társaság a társasági szerződésben (alapszabályban) meghatározott gazdasági tevékenységéhez szükséges ingatlanra vonatkozóan – termőföld és védett természeti terület kivételével – tulajdonjogot, továbbá más jogot szerezhhet;" Ez a rendelkezés a külföldi részvétellel működő társaság ingatlanszerzési képességét leszűkíti és csak a működéséhez szükséges ingatlanok tekintetében engedi meg.

Véleményem szerint ez a korlátozás nincsen összhangban a Gt. már idézett rendelkezésével. Ugyanakkor tulajdonképpen nem is hajtható végre. Ha végig gondoljuk a következő esetet akkor derül ki a rendelkezés tarthatatlansága.

Csak belföldi természetes személyekből alakul egy gazdasági társaság, mondjuk kft. Ez a kft. jogosult minden korlátozás nélkül ingatlan tulajdonjog megszerzésére.

Ennek a kft.-nek az egyik tagja az üzletrészt eladja egy, a deviza jogszabályok szerint külföldinek, vagy maga válik azzá, mert pl. kivándorló útlevelemmel külföldre távozik. Ha a kft. által korábban szerzett ingatlan a tevékenységi köréhez nem szükséges, vagy meghaladja azt a mértéket, akkor ebből annak az abszurd dolognak kellene következni, hogy a kft. köteles az ingatlanát elidegeníteni. Ez viszont számos, gyakorlatilag megoldhatatlan kérdést vet fel. Mi történjen akkor, ha nem tudja értékesíteni az ingatlant, mert nem talál rá vevőt? Ha értékesítette, mi történjen a vételárral? Ha kevesebért tudja eladni, mint amilyen értéken a könyveiben szerepelt, akkor le kell-e szállítani a társaság tőzstőkéjét és ha igen, akkor az esetleges leszállítás miatt ha a törvényi minimum alá csökken a tőzstőke, akkor meg kell szüntetni a társaságot?

Ugy gondolom, hogy ezen az úton nincsen megoldás, ez a jogszabály, már mint ti. a külföldiek befektetésének védelméről rendelkező törvény végrehajthatatlan és alapvetően ellentétes a Gt. rendelkezéseivel. Azt is meg kell említeni, hogy a Gt. nem ad lehetőséget arra, hogy más jogszabály eltérően rendelkezzen. Ezért a külföldiek befektetésének védelméről rendelkező törvény 3. §-a, amely szerint külföldi részvétellel működő társaságot a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvényben (a továbbiakban: Gt.) szabályozott módon és formákban lehet alapítani. Ezekre a társaságokra – az e törvényben foglalt eltérésekkel és kiegészítésekkel – a Gt.

szabályait kell alkalmazni" – nélkülözi a megfelelő jogszabályi alapot, mivel felhatalmazás híján állapít meg a Gt-től eltérő rendelkezéseket.

További ellentmondás illetve probléma, hogy az említett törvény nem szabályozza azt az esetet, hogy mi történik akkor, ha nem az alakuláskor, hanem a későbbiek során szerez részesedést külföldi a társaságban, vagy esetleg később szerzi meg a társaság egészének a tulajdonjogát.

Ez a körülmény is azt sugallja, hogy ha ingatlanszerzési képességet korlátozni akarjuk, akkor azt az alkotmányban kell kimondani, akár úgy, hogy az a belföldiek kizárólagos joga, vagy pedig úgy, hogy ki kell mondani, hogy mindenki szerezhet ingatlan tulajdont is, akár belföldi, akár külföldi az illető.

Az alkotmány és a polgári jog kapcsolatának másik nagy területe a Koncepció szóhasználatát követve az alapvető jogok.

A Koncepció által felsorolt alapvető jogok döntő többségének a polgári joggal nincs kapcsolata illetve ha van az a kapcsolat igencsak áttételes. Csak példaként utalunk ilyenekre mint pl. az ártatlanság védelme, az anyanyelv használatához való jog, művelődéshez való jog stb.

A Koncepcióban megfogalmazott alapvető jogok közül értelemszerűen csak azokkal a jogokkal kívánunk foglalkozni, amelyek a polgári joggal kapcsolatosak és ezek közül is csak azokkal, amelyek – legalább is megítélésünk szerint – valamilyen problémát vetnek fel.

A polgári joggal kapcsolatba hozható alapvető jogokat végső soron két csoportba lehet sorolni.

Az alapvető jogok felsorolása tulajdonképpen egy deklaráció és ezek megvalósítását különböző jogi eszközökkel segítik elő.

Az alapvető jogok megvalósítását elősegítő jogi eszközök különbözőek lehetnek.

A legáltalánosabb jogi eszköz, amikor az alapvető jogot sértő magatartást a jog tilosnak nyilvánít és így megsértése természetesen jogellenes magatartásnak minősül és ezért a jogellenes magatartás valamilyen szankciót vált ki. Természetesen ezeket a szankciókat nem az alkotmány, hanem egyéb jogszabályok határozzák meg. Csak példaszerűen: ilyenek az élethez való jog, jóhírnév és magánélet védelme stb., amelynek megsértését a büntetőjog szankcionálja.

Egy másik csoportba azok az alapvető jogok tartoznak, amelyek a személyek jogosultságait foglalja magába és amelyeket az állam elismer és megvalósítását támogatja. Az idetartozó alapvető jogok tekintetében a jog nem a megsértésüket szankcionálja, hanem vagy valamilyen ösztönző rendelkezésekkel segíti elő ezen jogok megvalósulását, vagy pedig megfelelő jogszabályi kereteket biztosít ezen jogok érvényesülésének. Az első csoporthoz soroljuk elsősorban a lakáshoz való jogot, de ide tartozónak véljük pl a művelődéshez való jogot is, míg a másodikhoz soroljuk pl. gyülekezési jogot, egyesülési jogot stb.

Az úgynevezett alapvető jogok tekintetében elsősorban azon lehet vitatkozni, hogy az adott alapvető jog olyan-e súlyú-e amelynek alkotmányos rögzítése szükséges.

Az alkotmányba felveendő olyan alapvető jogok tekintetében, amelyeket az állam deklaráll és/vagy támogat, az alapvető probléma ott jelentkezik, hogy ha az állam deklaráll valamilyen alapvető jogot, akkor azon alapvető jog megvalósítása érdekében az államot terhel-e és ha igen milyen kötelezettség.

E tekintetben a legtöbb kérdőjelet a lakáshoz való jog kimondása vet fel., de nem mondható e tekintetben tisztázottnak pl. a művelődéshez való jog sem.

A lakáshoz való jog tekintetében mindenek előtt tisztázni kellene ennek az alapvető jognak a tartalmi határait.

Az első kérdés, hogy a lakáshoz való jognak az alkotmányba történő felvétele jelenti-e a lakáshoz jutás jogát, tehát azt, hogy az állam elismeri a személy¹⁰ azon alapvető jogi igényét, hogy körülményeire tekintettel megfelelő lakáshoz jusson.

A kérdésre adandó válaszuk tulajdonképpen azt mondja meg, hogy az egyes alapvető jogok megvalósulása érdekében az államot terhel-e, és ha igen, milyen aktivitási kötelezettség.

Az előző kérdésre adandó esetleges pozitív válasz további kérdéseket vet fel, mint például azt, hogy a támogatás miben áll, kik és milyen feltételek mellett lehet azokat igénybe venni, a támogatásnak milyen feltételei vannak és nem utolsósorban: a lakásigénynek hol húzódik azon mértéke, amelynek megvalósításáért az államot ilyen aktivitási kötelezettség terhel.

Ha az alkotmány valóban kimondja majd a lakáshoz való jogot,¹¹ abból semmiképpen nem következhet az, hogy az állampolgároknak ez valamilyen alanyi jogot illetve jogosultságot teremtené. Eléggő természetes, hogy az állam nem vállalhat fel olyan kötelezettséget, amely alapján valamennyi állampolgárának megfelelő lakást fog biztosítani.

Hasonló törekvéssel¹² a korábbi időben már lehetett találkozni, de azt is tudjuk, hogy akkor az a törekvés nem járt eredménnyel, még akkor sem, ha kétségtelen, hogy az állami erőfeszítések eredményeképpen Magyarországon talán soha nem épült annyi új lakás, mint abban az időben.

Mindebből viszont az következik, hogy a lakáshoz való jog alkotmányos joggá minősítése legfeljebb azzal a kötelezettséggel jár az állam részére, hogy ki kell dolgoznia és működtetnie kell olyan támogatási rendszert, amelynek segítségével az állampolgárok ezen alkotmányban is rögzített joga megvalósulhat. Teljesen természetes dolog, hogy az érintettek anyagi hozzájárulását nem lehet és nem is szabad kizárni ebből a folyamatból.

Mindezek viszont felvetik akkor azt a kérdést, hogy a lakáshoz való jog alkotmányban történő kimondására szükség van-e.

Véleményem szerint nem.

A lakásépítés támogatása és a lakáshoz való jog kielégítésének a támogatása természetes követelmény bármilyen rendszerű kormányval illetve politikai hatalommal szemben. Miután azonban ezen szükséglet kielégítése elsősorban az egyén által történik, nem tartom szükségesnek ennek alkotmányos rögzítését.

A koncepció a lakáshoz való jogot a szociális biztonsághoz való jogot követően említi. Úgy vélem, hogy a lakáshoz való jog elfér a szociális biztonság keretein belül,

¹⁰ Itt elsősorban csak a természetes személyekre gondolunk, de végső soron kiterjesztően úgy is megfogalmazható a kérdés, hogy az nem csak a természetes személyekre, hanem a jogi személyekre is vonatkozik. Ez utóbbi esetben természetesen ezen a székhelyhez való jogot kell érteni. A kérdés felvetése talán azért nem teljesen alaptalan, mert napjainkban az egyes pártokkal kapcsolatban hasonló kérdés legalább is a sajtóban megfogalmazást nyert.

¹¹ A lakáshoz való jogot a jelenlegi alkotmány nem tartalmazza. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a lakáshoz jutás lehetőségét főleg 1991 előtt számos kormányzati lépés támogatta. Elegendő ehelyütt a kedvezményes kamatozású lakásépítési kölcsönre utalni.

¹² Ld. részletesen az MSZMP Központi Bizottságának és a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormányának 1970 májusában elfogadott közös határozatát.

hisz tulajdonképpen az arról történő gondoskodás – legyen az akár közvetlen akár közvetett – valahol része az úgynevezett szociális hálónak.

A fenti állítást támasztja alá az a körülmény is, hogy valamennyi alkotmányos jog tekintetében az államot bizonyos kötelezettség terhel, annak érdekében, hogy megteremtse az adott jog megvalósulásának a feltételeit. Ez tulajdonképpen az esetek nagyobb részében végső soron "elégé könnyen" megtehető, mert csak megfelelő szabályokat kell alkotni a jogok védelme érdekében. Ilyen esetekben még az is viszonylag könnyen elbírálható, hogy az adott intézkedés illetve szabályozás elegendő mértékű-e ahhoz, hogy az adott alkotmányos jog érvényesülni tudjon.

Lényegesen nehezebb a helyzet azon alkotmányos jogok tekintetében, ahol az államnak nem elegendő csak megfelelő szabályok megalkotása, hanem adott esetben anyagi áldozatvállalással kell a jogok megvalósítását elősegíteni. Ezen jogok tekintetében ugyanis – legalább is véleményem szerint – adott esetben azt is vizsgálni kell, hogy az állam anyagi áldozatvállalása elegendő mértékű-e? Ez a kérdés nemcsak a lakáshoz való jognál vetődik fel, hanem jelentkezik többek között a környezetvédelemhez való jog, a művelődéshez való jog tekintetében is.

Már csak azért sem indokolt ezen jogok alkotmányos rögzítése, mert a mindenkori politikai hatalomnak a támogatás elégtelensége esetén kézenfekvő válasza az ország teherbíró képességének a korlátozott volta. A gyakorlat is azt mutatja, – függetlenül attól, hogy milyen politikai hatalom kormányoz –, hogy az ország gazdasági helyzetének a rosszabbodása elsősorban a szociális szférában jelent visszavonulást. Így volt ez a rendszerváltás előtt és így van ez a rendszerváltást követő időben is és nem kell nagy jóstehetség hozzá, hogy kimondjuk: a belátható közeljövőben nem is igen fog megváltozni.

Összegzett véleményünk, hogy azokat a jogokat nem kell az alkotmányban felsorolni, amelyeknek a megvalósítását az állam nem tudja kellő hatékonysággal biztosítani.

A lakáshoz való jog tekintetében mindehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy a célba vett piaccgazdaság felépülése esetén a lakásszükséglet kielégítése, elsősorban az egyén által és azon keresztül történik, hogy az anyagi javakból történő részesedése olyan mértékű, hogy ezt meg tudja valósítani és ehhez nem kell külön nevesített alapjogot konstruálni.

Az úgynevezett alapvető jogok tekintetében annak a hiányérzetemnek szeretnék hangot adni, ami elsősorban nem is polgári jogi, hanem döntően családjogi kérdés.

A Koncepció "A házassághoz és a gyermekneveléshez való jog"-ról beszél. Ha kissé szimplifikálva is, de ez nem jelent többet, mint azt, hogy jogom van házasságot kötni és jogom van gyermeket nevelni. Azt hiszem, hogy ennél tovább kellene menni és állást kellene foglalni a tekintetben, hogy elfogadjuk azt a tételt, hogy a társadalom legkisebb egysége a család, mert ha igen, akkor ezt valóban deklarálni kellene az alkotmányban. Abban is állást kellene foglalni, hogy a házasság intézménye mellett az állam mennyiben ismeri el és mennyiben honorálja az élettársi kapcsolatokat. Anélkül, hogy ezen kérdések megválaszolására vállalkoznánk, úgy érzem, hogy ezeket nem lehet kikerülni, ezekről valamit mondani kellene, hisz a későbbi családjogi jogalkotásnak mégiscsak az alkotmányban megfogalmazott alkotmányos tételekből kellene kiindulni.

Az állami szerepvállalásnak ezen a területen rendkívüli jelentőséget tulajdonítok.¹³ Tudom, hogy ezeknek a kérdéseknek egy jelentős részét be lehet a szociális biztonsághoz való jog-ba értelmezni, de figyelembe véve az ország rendkívül kedvezőtlen demográfiai helyzetét, a nagyobb állami szerepvállalás ezen a területen mindenképpen indokolt lenne.

Végezetül roppant hiányolom, hogy a Koncepció egyértelműen kikerüli az állásfoglalást abban a mostanában igencsak vitatott kérdésben, hogy az állampolgárnak joga van-e annak megkövetelésére, hogy a különböző helyeken történő nyilvántartások ne legyenek összegezhettek, vagyis nevének nevezve a problémát: a jelenleg is használt személyi számrendszer kialakításának alkotmányos kereteit meg kellene határozni.

Anélkül, hogy e helyütt a részletekbe mennénk, magam részéről az Alkotmánybírósági állásfoglalást tartanám elfogadhatónak, csak lényegesen meggyőzőbb lenne, ha ez alkotmányos megfogalmazást is kapna.

A személyhez fűződő jogok tekintetében általánosságban azt kell még megjegyezni, hogy több esetben – legalább is véleményünk szerint – a tervezett szabályozás szűk körű, nem fogja át a jelenleg hatályos polgári törvénykönyvi rendelkezéseket sem. Így például nevesítve nem tesz említést a számítógépes adatnyilvántartásról,¹⁴ a képmás és hangfelvételtől, vagy a magánlakás illetve a jogi személy székhelyének a sérthetetlenségéről szóló jog.

A személyiségi jogokhoz áll közel véleményem szerint minden állampolgárnak az a joga, hogy megfelelő közbiztonság közepette gyakorolja jogait és teljesítse kötelezettségeit. Mindenképpen indokoltnak vélném ezen jogosultság megfogalmazását, annál is inkább, mert ha valahol, akkor itt az állami szerepvállalásra feltétlenül szükség van. Az államnak konkrét és hathatós intézkedéseket kell tennie a megfelelő közbiztonság megteremtése érdekében és ennek a törekvésnek számos jogszabályban meg kellene jelenni.

¹³ Már azt is jelentős lépésnek tartanám, ha az alkotmány annyit mondana ki, hogy az állam támogatja a gyermeknevelést és/vagy a nagycsaládosokat.

¹⁴ Ezt bővebbnek tekintjük, mint a Koncepcióban nevesítve említett személyes adatokkal való rendelkezés jogát.

DIE VERFASSUNG UND DAS BÜRGERLICHE RECHT

(Zusammenfassung)

Die Studie untersucht in erster Reihe die Zusammenhänge zwischen der Verfassungskonzeption, die im Laufe des ungarischen Verfassungsgebungsverfahrens schon veröffentlicht wurde, und der Fragen, die das bürgerliche Recht reguliert, und welche die Gebiete sind, wo Änderungen begründet wären.

Die Festlegungen der Studie beziehen sich in erster Reihe auf das Eigentumsrecht und auf die sogenannten Grundrechte.

Bezogen auf das Eigentumsrecht, stellt sich die Abhandlung auf den Standpunkt, daß es begründet wäre, das Prinzip der Verteidigung des Eigentumsrechtes auszusprechen, und außerdem müßte man der Möglichkeiten Einhalt gebieten, wenn Rechtsquellen niedrigeres Niveau, als das Grundgesetz, dem Wesen nach die Gleichheit und die Unbegrenztheit des Eigentumsrechtes anfechten.

Es wird gezeigt, daß bei der Eigentumsübertragung die vom Staat vorgeschriebenen Bestimmungen und die verschiedenen Zahlungspflichten letzten Endes die freie Disposition über das Eigentum verhindern, dementsprechend wäre es begründet, die Bestimmung des Limitierungsmaßes im Grundgesetz regeln.

Ebenfalls als eine Anfechtung des Eigentums betrachtet die Studie die Vorstellungen des Staates, daß Eigentumssteuern ohne "Gegenleistungen" eingeführt werden sollen.

Es wird bemängelt, daß die Grundgesetzkonzeption mit Familienrechtsfragen sich nur sehr oberflächlich befaßt. Es sollte festgestellt werden, daß die Grundzelle der Gesellschaft die Familie ist, und was die Auffassung des Staates zum Lebensgefährtenverhältnis, das sich in letzter Zeit immer mehr verbreitet, ist.

Schließlich erachtet die Studie, daß die Aufnahme des Rechtes auf eine Eigentumswohnung in die Grundgesetzkonzeption unbegründet ist, da es gar nicht geklärt ist, ob der Staat zur Verwirklichung dieses Rechtes Hilfe leisten oder das nur deklarieren kann. Ohne einer entsprechenden Hilfestellung scheint es aber unnötig zu sein, dieses Recht in die Reihe der Grundrechte aufzunehmen, weil das Anlangen zu einer Wohnung unter der Bedingungen der Marktwirtschaft keine sozialpolitische Frage ist, sondern der Staat müßte einen entsprechenden Einkommensniveau sichern, damit sich jeder eine Wohnung besorgen kann.